

KOMUNIKATY NAUKOWE
COMMUNICATIONS

**Projektowany rezerwat przyrody „Olszak” w Górach Opawskich
– ważna ostoja entomofauny (Lepidoptera, Neuroptera)**

A planned nature reserve "Olszak" in the Opawskie Mountains
– an important refuge of entomofauna (Lepidoptera, Neuroptera)

Tomasz BLAIK

Zakład Zoologii Bezkręgowców, Katedra Biosystematyki, Uniwersytet Opolski, Oleska 22,
45-052 Opole; e-mail: tomekb@uni.opole.pl

ABSTRACT: Southern slope of Mt. Olszak (453 m) in the Opawskie Mts. (Eastern Sudety Mts., SW Poland) is planned to be protected as an entomological-and-phytocenotic reserve. The main objectives of the protection are acidophilous oak forest and maple-linden slope forest being habitats of many rare species of moths and lacewings known from not numerous localities in Poland. Out of them, the populations of two unique in native lepidopteran fauna, saproxylic and phytosaprophagous species: *Alabonia staintoniella* (ZELL.) and *Zanclognatha zelleralis* (WCK.), are preserved here at their northernmost locality in Europe.

KEY WORDS: Lepidoptera, Neuroptera, protection, nature reserve, Mt. Olszak, Sudety Mts.

Owady Gór Opawskich należą do słabo zbadanych na tle innych obszarów górskich Polski. Zainteresowanie entomologów tym niewielkim pasmem Sudetów Wschodnich wzrosło dopiero w połowie lat 90. zeszłego wieku. Obiektem badań były tu wybrane rodziny chrząszczy (Coleoptera) (KUŚKA 1998; MAZUR 2008) i szczególnie pluskwiaki różnoskrzydłe (Heteroptera) (LIS B., LIS J. A. 2002; HEBDA, LIS 2007), a w ostatnim dziesięcioleciu także motyle (Lepidoptera) i owady siatkoskrzydłe (Neuroptera), będące obecnie w końcowej fazie opracowania (dane własne autora). Dotychczasowo-

we badania nad dwoma ostatnimi grupami owadów wykazały znaczne bogactwo tutejszej fauny oraz obecność bardzo rzadko spotykanych w Polsce gatunków (BLAIK 2007, 2010; BLAIK, KOREK 2008). Miejscem szczególnie ważnym jako ostoja entomofauny o znaczeniu ponadregionalnych jest masyw Olszaka (453 m).

Projektowany rezerwat entomologiczno-fitocenotyczny „Olszak” jest położony w sąsiedztwie miejscowości Pokrzywna, w gminie Głuchołazy w województwie opolskim. Obejmuje fragment południowego stoku góry Olszak. Cel ochrony stanowi podgórska dąbrowa acydofilna (*Luzulo luzuloidis-Quercetum petraeae*) i swoisty dla obszaru Sudetów, Pogórza i Przedgórze Sudeckiego, zespół zboczowego lasu klonowo-lipowego (*Aceri-Tilietum*) wraz z ich cenną entomofauną. Postulat wprowadzenia rezerwatowej formy ochrony tego obszaru został podniesiony wraz z odkryciem tutejszego stanowiska rzadkich motyli saproksylicznych i fitosaprofagów, w tym dwóch wyjątkowo cennych gatunków: *Alabonia staintoniella* (ZELL.) (Oecophoridae) i *Zanclognatha zelleralis* (WCK.) (Noctuidae). Zachowanie siedlisk i populacji tych owadów jest głównym zadaniem projektowanego rezerwatu.

Odnalezienie *A. staintoniella* w Górach Opawskich jest pierwszym udokumentowanym przypadkiem występowania tego gatunku w Polsce (dane własne autora; osobna publikacja w przygotowaniu). Według TOLLA (1964), miał on być znany z polskiego Śląska, jednak informacja ta ma charakter wtórny i dotyczy historycznego notowania gatunku na obszarze dzisiejszego kraju morawsko-śląskiego w Republice Czeskiej (WOCKE 1872; SKALA 1936). Dla *Z. zelleralis* góra Olszak jest drugim znanym stanowiskiem w Polsce (BLAIK 2010), obok góry Ostrzyca na Pogórzu Kaczawskim (WOCKE 1874; MALKIEWICZ 2002). Oba gatunki są rozsiedlone głównie w Europie Południowej, natomiast w części środkowoeuropejskiej ich areal jest silnie rozproszony. Stanowisko w Górach Opawskich należy do najdalej wysuniętych na północ w całym ich zasięgu (BLAIK 2010; TOKÁR i in. 2005). W Europie Środkowej *A. staintoniella* zasiedla rzadkie dąbrowy z udziałem grabu (*Carpinus betulus* L.), gdzie jego gąsienica rozwija się w obumarłym drewnie (TOKÁR i in. 2005; TOLL 1964). Na obszarze projektowanego rezerwatu motyle tego gatunku obserwowano ściśle w obrębie podgórskiej dąbrowy acydofilnej, obfitującej w zmurszałe kawałki pni i gałęzi. Kwaśna dąbrowa Olszaka jest także potencjalnym środowiskiem bytowania *Z. zelleralis*. Wiadomo, że zasiedla on lasy z przewagą dębu (*Quercus* spp.), porastające strome stoki z pokrywą skalną, a jego gąsienica rozwija się m.in. na opadłych liściach drzew (BERGMANN 1954; STEINER 1997). Wstępne obserwacje z Sudetów wskazują także na możliwe przywiązanie gatunku do zespołu zboczowego lasu klonowo-lipowego (BLAIK 2010; MALKIEWICZ 2002), zagadnienie to wymaga jednak wyjaśnienia w oparciu o dalsze badania.

Omawiany obszar jest miejscem występowania szeregu innych rzadkich gatunków motyli, m.in. znanych z nielicznych stanowisk w Polsce: *Agonopterix senecionis* (NICKERL) (Depressariidae) – na podstawie okazów z Gór Opawskich, potwierdzono jego występowanie w Sudetach i w Polsce po ponad 100 latach (BLAIK 2007), *Metalampra cinnamomea* (ZELL.), *Batia lambdella* (DON.), *Oecophora bractella* (L.), *Hypercallia citrinalis* (SCOP.) (Oecophoridae), *Phyllodesma tremulifolia* (HBN.) (Lasiocampidae), *Isturgia roraria* (FABR.) (Geometridae), *Autographa jota* (L.), *Hoplodrina respersa* (DEN. et SCHIFF.), *Agrochola laevis* (HBN.), *Dichonia convergens* (DEN. et SCHIFF.), *Eugnorisma depuncta* (L.) (Noctuidae) i *Dysauxes ancilla* (L.) (Arctiidae). Interesująca jest grupa gatunków o podgórskim, górskim oraz borealno-górskim typie rozszedlenia, m.in.: *Cosmotriche lobulina* (DEN. et SCHIFF.) (Lasiocampidae), *Alcis bastelbergeri* (HIRSCH.), *Pungeleria capreolaria* (DEN. et SCHIFF.), *Colostygia olivata* (DEN. et SCHIFF.), *Spargania luctuata* (DEN. et SCHIFF.), *Eupithecia expallidata* DOUBL., *Aplocera praeformata* (HBN.), *Nothocasis sertata* (HBN.) (Geometridae) i *Chersotis cuprea* (DEN. et SCHIFF.) (Noctuidae).

Przewidziane do objęcia ochroną rezerwatową zespoły leśne góry Olszak są również środowiskiem rozwoju rzadkich gatunków owadów siatkoskrzydłych. Na szczególne podkreślenie zasługuje występowanie *Nothochrysa fulviceps* (STEPH.) (Chrysopidae) i *Micromus lanosus* (ZELENÝ) (Hemerobiidae), znanych dotychczas z zaledwie kilku stanowisk w Polsce (BLAIK 2007a, 2008). Owady te zasiedlają ciepłe, ale nie suche środowiska leśne i leśno-zaroślowe. *N. fulviceps* preferuje lasy dębowe z udziałem grabu i klonu polnego – *Acer campestre* L. (ASPÖCK i in. 1980). Na omawianym stanowisku gatunek był łowiony w bezpośrednim sąsiedztwie tutejszej dąbrowy. Nieliczne obserwacje *M. lanosus* z południowej Polski wskazują na jego związek z lasami i zaroślami z udziałem klonu (*Acer* spp.) i lipy (*Tilia* spp.), prawdopodobnie także buka (*Fagus sylvatica* L.) (BLAIK 2008). W granicach projektowanego rezerwatu gatunek został znaleziony w płacie zboczowego lasu klonowo-lipowego.

Aktualnie oba wymienione zespoły leśne góry Olszak podlegają ochronie w ramach ostoi siedliskowej SOO „Góry Opawskie”, jako siedliska przyrodnicze Natura 2000 (kody siedliskowe: 9180-1 i 9190).

PIŚMIENNICTWO

- ASPÖCK H., ASPÖCK U., HÖLZEL H. 1980: Die Neuropteren Europas. Goecke & Evers, Krefeld. Band I: 495 ss., Band II: 355 ss.
- BERGMANN A. 1954: Die Großschmetterlinge Mitteleuropas. Band 4: Eulen. Verbreitung, Formen und Lebensgemeinschaften. Urania-Verlag, Jena. XX + 1060 ss.

- BLAIK T. 2007: Materiały do znajomości Microlepidoptera (Gelechioidea: Ethmiidae, Depressariidae, Chimabachidae, Oecophoridae) Polski południowo-zachodniej – nowe dane z województwa opolskiego. *Nature Journ.*, **40**: 35-48.
- BLAIK T. 2007a: Nowe stanowiska *Nothochrysa fulviceps* (STEPHENS, 1836) i *Myrmeleon bore* (TJEDER, 1941) (Neuroptera: Chrysopidae, Myrmeleontidae) w południowej Polsce. *Acta ent. siles.*, **14-15** (2006–2007): 83.
- BLAIK T. 2008: New data and remarks on the occurrence of *Micromus lanosus* (ZELENÝ, 1962) (Neuroptera: Hemerobiidae) in Poland. *Nature Journ.*, **41**: 49-52.
- BLAIK T. 2010: *Zanclognatha zelleralis* (WOCKE, 1850) i *Conisania luteago* ([DENIS & SCHIFFERMÜLLER], 1775) (Lepidoptera, Noctuidae) w Sudetach na tle rozszedlenia i zmian zasięgu w Europie Środkowej. *Przyroda Sudetów*, **13**: 117-124.
- BLAIK T., KOREK A. 2008: Trzecie stwierdzenie *Hypochrysa elegans* (BURMEISTER, 1839) (Neuroptera: Chrysopidae) w Polsce. *Acta ent. siles.*, **16**: 90.
- HEBDA G., LIS B. 2007: Nowe stanowiska pluskwiaków różnoskrzydłych (Hemiptera: Heteroptera) w Górach Opawskich (Sudety Wschodnie). [W:] LIS J. A., MAZUR M. A. (red.): *Przyrodnicze wartości polsko-czeskiego pogranicza jako wspólne dziedzictwo Unii Europejskiej*. Centrum Studiów nad Bioróżnorodnością, Katedra Biosystematyki Uniwersytetu Opolskiego, Opole: 189-206.
- KUŚKA A. 1998: Ryjkowce (Anthribidae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae) Parku Krajobrazowego „Góry Opawskie”. *Roczn. Muz. górnośl.* (Przyr.), **15**: 136-153.
- LIS B., LIS J. A. 2002: Pluskwiaki różnoskrzydłe (Hemiptera: Heteroptera) Gór Opawskich (Sudety Wschodnie). *Wiad. entomol.*, **21** (2): 87-95.
- MALKIEWICZ A. 2002: *Zanclognatha zelleralis* (WOCKE, 1850) (Lepidoptera: Noctuidae) – odnaleziony motyl pogórza Sudetów. *Przyroda Sudetów Zachodnich*, **5**: 119-122.
- MAZUR M. A. 2008: Uzupełnienie do wykazu ryjkowców (Coleoptera: Curculionoidea: Apionidae, Curculionidae, Rhynchitidae) Parku Krajobrazowego Gór Opawskich. *Parki nar. Rez. Przyr.*, **27** (4): 127-130.
- SKALA H. 1936: *Zur Lepidopterenfauna Mährens und Schlesiens*. Verlag des Landesmuseums, Brünn. 197 ss. [= *Acta Mus. Morav., Sci. nat.*, **30**, Supl.: 1-197 (1931-1932)].
- STEINER A. 1997: *Polypogon zelleralis* (WOCKE, 1850). *Felsflur-Spannereule*. [W:] EBERT G. (red.): *Die Schmetterlinge Baden-Württembergs*, Band 5: *Nachtfalter III*. Eugen Ulmer Verlag, Stuttgart: 404-406.
- TOKÁR Z., LVOVSKÝ A., HUEMER P. 2005: *Die Oecophoridae s. l. (Lepidoptera) Mitteleuropas. Bestimmung – Verbreitung – Habitat – Bionomie*. Slamka, Bratislava. 120 ss.
- TOLL S. 1964: *Motyle – Lepidoptera. Oecophoridae*. *Klucze oznacz. Owad. Pol.*, Warszawa, **XXVII**, **35**: 1-174.
- Wocke M. F. 1872: *Verzeichniss der Falter Schlesiens*. *Z. Ent., N. F.*, **3**: II + 1-86.
- WOCKE M. F. 1874: *Verzeichniss der Falter Schlesiens. II. Microlepidoptera*. *Z. Ent., N. F.*, **4**: 1-107.